

24-183226/ smu.
1- 15 auktyd. (3)
53 619/10

MZK-UK Brno

2619841566

PŘEDMLUVA
K NĚMECKÉMU VYDÁNÍ Z ROKU 1872

„SVAZ komunistů“, mezinárodní dělnická organizace, která za tehdejších poměrů samozřejmě mohla být jen tajná, pověřil podepsané na sjezdu, konaném v listopadu 1847 v Londýně, aby vypracovali zevrubný theoretický a praktický program strany, určený pro veřejnost. Tak vznikl tento Manifest, jehož rukopis putoval několik týdnů před únorovou revolucí¹ do Londýna k tisku. Byl nejprve uveřejněn německy a v této řeči byl otištěn v Německu, Anglii a Americe alespoň ve dvanácti různých vydáních. Anglicky vyšel po prvé v Londýně roku 1850 v „Red Republican“ v překladu miss Heleny Macfarlanové a roku 1871 nejméně ve třech různých překladech v Americe. Francouzsky vyšel po prvé v Paříži krátce před červnovým povstáním roku 1848, nedávno pak v newyorském „Le Socialiste“. Připravuje se nový překlad. Polsky vyšel v Londýně brzy po prvním německém vydání. Ruský v Ženevě v šedesátých letech. Do dánštiny byl přeložen také brzy po vyjití.

Třebaže se poměry za posledních dvacet pět let značně změnily, všeobecné zásady, rozvinuté v tomto Manifestu, jsou celkem i dnes ještě naprosto správné. Tu a tam bylo by třeba něco poopravit. Praktické uplatnění těchto zásad, jak prohlašuje sám Manifest, bude všude a vždy záviset na historicky daných okolnostech, a proto se nepřikládá revolučním opatřením, navrhovaným na konci II. oddílu, naprosto žádný samostatný význam. Dnes by tento odstavec zněl po mnoha stránkách jinak. Vzhledem k nesmírnému

¹ Únorová revoluce roku 1848 ve Francii. (Pozn. red.)

rozvoji velkého průmyslu za posledních dvacet pět let a spolu s ním rostoucí stranické organizaci dělnické třídy, vzhledem k praktickým zkušenostem nejprve únorové revoluce a ještě mnohem více Pařížské komuny, kdy měl proletariát po prvé po dva měsíce v rukou politickou moc, je dnes tento program místy zastaralý. Zejména Komuna podala důkaz, že „dělnická třída nemůže prostě převzít hotový státní stroj a uvést jej do chodu pro své vlastní účely“ (viz „Občanská válka ve Francii. Adresa Generální rady Mezinárodního dělnického sdružení“, německé vydání, str. 19, kde je tato myšlenka širě rozvedena¹). Dále je samozřejmé, že kritika socialistické literatury je vzhledem k dnešku neúplná, neboť sahá jen do roku 1847; právě tak poznámky o stanovisku komunistů k různým opozičním stranám (oddíl IV), ač v základních rysech i pro dnešek ještě správné, jsou nyní v jednotlivostech zastaralé již proto, že se politická situace úplně změnila a dějinný vývoj sprovodil se světa většinu stran tam uvedených.

Manifest je však historickým dokumentem, který již podle našeho názoru nemáme právo měnit. Pozdějšímu vydání bude snad možno předeslat úvod, který překlene vzdálenost od roku 1847 do nynější doby; toto vydání bylo uspořádáno pro nás tak neočekávaně, že jsme už na to neměli čas.

Karel Marx, Bedřich Engels

V Londýně dne 24. června 1872.

¹ Viz *K. Marx – B. Engels, Vybrané spisy*, sv. 1, 1950, str. 537. (Pozn. red.)

První ruské vydání „Manifestu Komunistické strany“ v Bakuninově překladu vyšlo počátkem šedesátých let¹ v tiskárně „Kolokol“ [Zvon]. Západ mohl tehdy v ruském vydání Manifestu vidět pouhou literární kuriozitu. Dnes by byl takový názor nemožný.

Jak velmi omezenou oblast tehdy (v prosinci 1847) ještě zaujímalo proletářské hnutí, ukazuje nejjasněji závěrečná kapitola Manifestu: stanovisko komunistů k různým opozičním stranám v různých zemích. Chybějí tu právě — Rusko a Spojené státy. Byla to doba, kdy Rusko bylo poslední velkou zálohou celé evropské reakce a kdy vystěhovalectví do Spojených států pohlcovalo přebytečné síly evropského proletariátu. Obě tyto země zásobovaly Evropu surovinami a byly zároveň odbytišti jejích průmyslových výrobků. Obě tedy byly tehdy, tak či onak, pilíři existujícího společenského řádu Evropy.

Jak zcela jinak je tomu dnes! Právě evropské přistěhovalectví umožnilo obrovský rozvoj zemědělství v Severní Americe, které svou konkurencí otřásá velkým i malým evropským pozemkovým vlastnictvím v samých jeho základech. Kromě toho umožnilo Spojeným státům, aby těžily ze svých nesmírných zdrojů průmyslového rozvoje tak energicky a v takovém rozsahu, že to zakrátko musí učinit konec dosavadnímu průmyslovému monopolu západní Evropy a zejména Anglie. Obě okolnosti působí zase zpětně v revolučním smyslu i na Ameriku. Malé a střední

¹ Datum uvedeno nepřesně; toto vydání vyšlo roku 1869. (Pozn. red.)

pozemkové vlastnictví farmářů, základ celého politického řádu Ameriky, podléhá pozvolna konkurenci obrovských farem; zároveň se v průmyslových obvodech po prvé rozvíjí početný proletariát a pohádková koncentrace kapitálu.

Předjme teď k Rusku. Za revoluce v letech 1848 až 1849 hledali nejen evropští panovníci, nýbrž i evropští buržoové v ruské intervenci jedinou záchranu před proletariátem, který právě procítil. Car byl prohlášen hlavou evropské reakce. Dnes sedí v Gatčině jako válečný zajatec revoluce a Rusko je předvojem revolučního hnutí v Evropě.

Úkolem Komunistického manifestu bylo proklamovat neodvratný zánik novodobého buržoasního vlastnictví. Avšak vedle rychle se rozšiřujícího kapitalistického opojení a teprve teď se vyvíjejícího buržoasního pozemkového vlastnictví nacházíme v Rusku větší polovinu půdy v pospolné držbě rolníků. Nyní jde o to: může ruská občina — tato ostatně již silně narušená forma prvobytné pospolné držby půdy — přejít bezprostředně ve vyšší, komunistickou formu pospolné držby? Anebo naopak musí dříve projít tímž procesem rozkladu, který patří k historickému vývoji Západu?

Jediná dnes možná odpověď na tuto otázku je: Stane-li se ruská revoluce signálem proletářské revoluce na Západě, takže se budou obě navzájem doplňovat, může být nynější ruské občinové vlastnictví půdy východiskem komunistického vývoje.

Karel Marx, Bedřich Engels

V Londýně dne 21. ledna 1882.

Předmluvu k tomuto vydání jsem nucen, žel, podepsat sám. Marx, muž, jemuž celá dělnická třída Evropy a Ameriky je povinna většími díky než komukoli jinému — odpovídá na highgateském hřbitově a jeho hrob zarůstá již první trávou. Po jeho smrti teprve nemůže být ani řeči o přepracování nebo doplnění Manifestu. Tím více pokládám za nutné, abych zde ještě jednou výslovně prohlásil:

Základní myšlenka, vinoucí se celým Manifestem: že hospodářská výroba a z ní nutně vyplývající rozčlenění společnosti každé dějinné epochy tvoří základ politických a duchovních dějin této epochy; že ve shodě s tím (od doby rozkladu prvobytné pospolné držby půdy) byly celé dějiny dějinami třídních bojů, zápasů mezi vykořisťovanými a vykořisťujícími, mezi ovládanými a vládnoucími třídami na různých stupních společenského vývoje; že však nyní tento boj dosáhl stupně, kdy vykořisťovaná a utlačovaná třída (proletariát) se již nemůže osvobodit od vykořisťující a utlačující ji třídy (buržoasie), neosvobodí-li zároveň navždy celou společnost od vykořisťování, útlaku a třídních bojů — tato základní myšlenka patří jedině a výhradně Marxovi.¹

¹ „Této myšlence,“ pravím v předmluvě k anglickému překladu, „která je podle mého mínění povolána, aby v historické vědě sehrála stejně významnou úlohu jako Darwinova theorie v přírodovědě — této myšlence jsme se oba postupně přibližovali již několik let před rokem 1845. Jak daleko se mi podařilo postoupit v tomto směru samostatně, ukazuje moje kniha ‚Postavení dělnické třídy v Anglii‘. Když jsem se však na jaře roku 1845 opět sešel v Bruselu s Marxem, měl tuto myšlenku již úplně vypracovanou a vyložil mi ji slovy téměř stejně jasnými, jakými jsem ji shrnul výše.“ (*Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.*)

To jsem prohlásil již častěji; ale právě nyní je nutno, aby to bylo uvedeno také před samým Manifestem.

B. Engels

V Londýně dne 28. června 1883.

Z PŘEDMLUVY
K NĚMECKÉMU VYDÁNÍ Z ROKU 1890

Manifest měl svůj vlastní osud. Ve chvíli, kdy vyšel, byl (jak dokazují překlady uvedené v první předmluvě) nadšeně uvítán tehdy ještě nepříliš početným předvojem vědeckého socialismu, byl však brzy zatlačen do pozadí reakcí, která nastoupila po porážce pařížského dělnictva v červnu 1848, a nakonec odsouzením kolínských komunistů v listopadu 1852 byl dán „pořadem práva“ do klatby. Dělnické hnutí, datující se od únorové revoluce, zmizelo s jeviště veřejného života a s ním ustoupil do pozadí také Manifest.

Když evropská dělnická třída opět dostatečně zesílila k novému náporu na moc panujících tříd, vzniklo Mezinárodní dělnické sdružení. Jeho cílem bylo sjednotit všechny vojeschopné síly dělnické třídy Evropy a Ameriky v jednu velkou armádu. Nemohlo proto *vycházet* ze zásad vyřčených v Manifestu. Musilo mít program, který by neuzavíral dveře anglickým trade-unionům, francouzským, belgickým, italským a španělským proudhonovcům a ně-

meckým lassallovcům¹. Tento program — úvod ke stanovám Internacionály² — vypracoval Marx s takovým mistrovstvím, že je museli uznat i Bakunin a anarchisté. Marx si byl plně jist konečným vítězstvím zásad vytčených v Manifestu a spoléhal přitom jedině a výhradně na intelektuální rozvoj dělnické třídy, který musel nezbytně vzejít ze společné akce i diskuse. Události a zvraty v boji proti kapitálu, spíše porážky než úspěchy, musily bojujícím ukázat nedostatečnost jejich dosavadních všeléků a učinit jejich hlavy přístupnějšími důkladnému pochopení skutečných podmínek osvobození dělnictva. A Marx měl pravdu. Roku 1874, při rozpuštění Internacionály, byla již dělnická třída zcela jiná než roku 1864 při jejím založení. Proudhonismus v románských zemích a specifické lassallovství v Německu byly v posledním tažení, ba i tehdejší ultrakonservativní anglické trade-unions se postupně přiblížily okamžiku, kdy předseda jejich sjezdu ve Swansea roku 1887 mohl jejich jménem prohlásit: „Kontinentální socialismus nás již neleká.“ Avšak roku 1887 byla kontinentálním socialismem již téměř výhradně theorie hlásaná v Manifestu. A tak dějiny Manifestu obrážejí do jisté míry dějiny novodobého dělnického hnutí od roku 1848. Dnes je Manifest beze sporu nejrozšířenějším, nejmezinárodnějším výtvozem celé socialistické literatury, společným programem mnoha milionů dělníků všech zemí od Sibíře až po Kalifornii.

A přece, když vyšel, nemohli jsme jej nazvat manifestem *socialistickým*. Roku 1847 byli socialisty nazýváni lidé dvo-

¹ Lassalle se nám vždy osobně prohlašoval za „žáka“ Marxova a stál jako takový samozřejmě na půdě Manifestu. Jinak tomu bylo s těmi jeho přívrženci, kteří se nedostali za požadavek výrobních družstev se státním úvěrem a dělili celou dělnickou třídu na zastánce státní pomoci a na zastánce svépomoci. (*Engelsova poznámka.*)

² Viz K. Marx — B. Engels, Vybrané spisy, sv. 1, 1950, str. 395 až 397. (*Pozn. red.*)

jího druhu. Jednak přívrženci různých utopických systémů, zejména owenovci v Anglii a fourierovci ve Francii; oba tyto směry se již tehdy zvrhly v pouhé sekty, poněmáhly vymírající. Jednak nejrozmanitější sociální mastičkáři, kteří se snažili různými všelékami a všelijakým přístipkařením odstranit společenské neduhy a přitom v nejmenším neublížili kapitálu a zisku. V obou případech to byli lidé stojící mimo dělnické hnutí a hledající podporu spíše u „vzdělaných“ tříd. Naproti tomu ta část dělnictva, která se přesvědčila o nedostatečnosti pouhých politických převratů a dožadovala se podstatného přetvoření společnosti, se tehdy zvala *komunistickou*. Byl to komunismus jen na hrubo tesaný, jen instinktivní, v mnohém poněkud ohroublý; byl však dosti silný, aby zplodil dva systémy utopického komunismu, ve Francii Cabetův „ikarský“, v Německu Weitlingův. Socialismus znamenal roku 1847 buržoasní hnutí, komunismus hnutí dělnické. Socialismus, alespoň na pevnině, byl přijatelný pro vybranou společnost, komunismus právě naopak. A poněvadž jsme již tehdy velmi rozhodně zastávali názor, že „osvobození dělnictva musí být jen dílem dělnické třídy samé“, nemohli jsme být ani na okamžik na pochybách, které z těchto dvou jmen máme zvolit. Také později nás nikdy nenapadlo je odmítat.

„Proletáři všech zemí, spojte se!“ Jen několik málo hlasů odpovědělo, když jsme vykřikli tato slova do světa před dvaadvaceti lety, v předvečer pařížské revoluce, první, v níž proletariát vystoupil s vlastními požadavky. Avšak 28. září 1864 se sjednotili proletáři většiny západoevropských zemí v Mezinárodní dělnické sdružení slavné paměti. Ovšem, sama Internacionála žila jen devět let. Že však věčný svazek proletářů všech zemí, který Internacionála založila, ještě žije, ba stal se ještě pevnější než kdy předtím, dosvědčuje nejlépe právě dnešní den. Neboť dnes, kdy píší tyto řádky, koná evropský a americký proletariát pře-

hlídku svých bojových sil, po prvé zmobilisovaných v *jednu* armádu, pod *jedním* praporem a za *jeden* nejbližší cíl: za uzákonění normálního osmihodinového pracovního dne, který proklamoval již ženevský sjezd Internacionály roku 1866 a potom znovu pařížský dělnický sjezd roku 1889. A podívaná dnešního dne ukáže kapitalistům a statkářům všech zemí, že nyní se proletáři všech zemí skutečně sjednotili.

Kéž by Marx teď stál vedle mne, aby to viděl na vlastní oči!

B. Engels

V Londýně dne 1. května 1890.

MANIFEST KOMUNISTICKÉ STRANY

Evropou obchází strašidlo — strašidlo komunismu. Ke svaté štvanci na toto strašidlo se spojily všechny mocnosti staré Evropy — papež i car, Metternich i Guizot, francouzští radikálové i němečtí policajti.

Kde je opoziční strana, jež by nebyla rozkřičena svými vládnoucími odpůrci jako komunistická, kde je opoziční strana, jež by sama opět nevetla ve tvář potupnou výtku komunismu jak pokrokovějším opozičníkům, tak i svým reakčním odpůrcům?

Z této skutečnosti vyplývá dvojí.

Komunismus je již uznáván všemi evropskými mocnostmi za moc.

Je svrchovaný čas, aby komunisté otevřeně před celým světem vyložili své názory, své cíle i své snahy a proti báchorkám o strašidle komunismu postavili manifest strany samé.

Proto se v Londýně shromáždili komunisté nejrůznějších národností a sepsali tento Manifest, který je uveřejňován v jazyce anglickém, francouzském, německém, italském, vlámském a dánském.

Dějiny všech dosavadních společností² jsou dějinami třídních bojů.

Svobodný a otrok, patricij a plebejec, baron a nevolník, cechovní mistr³ a tovaryš, zkrátka utlačovatel a utlačovaný stáli proti sobě ve stálém protikladu, vedli nepřetržitý, tu skrytý, tu otevřený boj, který po každé končil revolučním přetvořením celé společnosti nebo společným zánikem bojujících tříd.

V dřívějších dějinných epochách se téměř všude setkáváme s úplným rozčleněním společnosti v různé stavy, s celou stupnicí různých společenských postavení. Ve

¹ Buržoasií se rozumí třída novodobých kapitalistů, kteří vlastní prostředky společenské výroby a používají námezdní práce. Proletariátem třída novodobých námezdních dělníků, kteří, nemajíce své vlastní výrobní prostředky, jsou nuceni, aby mohli žít, prodávat svou pracovní sílu. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)

² To jest veškerá písemně dochovaná historie. Roku 1847 byla předhistorie společnosti, společenská organizace, která předcházela veškerým psaným dějinám, ještě téměř neznáma. Později objevil Haxthausen pospolné vlastnictví půdy v Rusku, Maurer dokázal, že je společenským základem, z něhož v historickém vývoji vycházely všechny německé kmeny, a postupně se zjistilo, že vesnická obecina s pospolnou držbou půdy byla prvobytnou formou společnosti od Indie po Irsko. Konečně Morgan dovršil dílo svým objevem pravé povahy rodu a jeho postavení v kmeni, čímž odhalil vnitřní organizaci této prvobytné komunistické společnosti v její typické formě. Rozkladem této prvobytné obcíny počíná štěpení společnosti na zvláštní, konec konců antagonistické třídy. Pokusil jsem se probádat tento proces rozkladu ve spise „Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu“, 2. vydání, Štuttgart, 1886. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)

³ Cechovní mistr je plnoprávný člen cechu, mistr v cechu, ne však jeho hlava. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)

starém Římě jsou to patricijové, rytíři, plebejci a otroci; ve středověku feudální páni, vasalové, cechovní mistři, tovaryši a nevolníci a kromě toho téměř v každé z těchto tříd ještě zvláštní odstupňování.

Novodobá měšťácká společnost, vzešlá ze zániku feudální společnosti, třídní protiklady neodstranila. Přinesla jen nové třídy, nové podmínky útisku a nové formy boje místo starých.

Nашe epocha, epocha buržoasie, se však vyznačuje tím, že třídní protiklady zjednodušila. Celá společnost se stále více štěpí ve dva velké nepřátelské tábory, ve dvě velké, přímo proti sobě stojící třídy: buržoasii a proletariát.

Ze středověkých nevolníků vzešli svobodní občané prvních měst; z tohoto měšťanského stavu se vyvinuly první prvky buržoasie.

Objevením Ameriky a obeplutím Afriky se vytvořilo nové pole působnosti pro vzrůstající se buržoasii. Východoindický a čínský trh, kolonisace Ameriky, směna s koloniemi, rozmnožení směnných prostředků a zboží vůbec způsobily dosud nevídaný rozkvět obchodu, mořeplavby a průmyslu, a tím rychlý rozvoj revolučního živlu v rozpadající se feudální společnosti.

Dřívější feudální čili cechovní organizace průmyslu nepostačovala již poptávce, rostoucí zároveň s novými trhy. Její místo zaujala manufaktura. Cechovní mistři byli vytlačeni průmyslovým středním stavem; dělba práce mezi různými korporacemi ustoupila dělbě práce v jednotlivé dílně samé.

Ale trhy stále rostly, poptávka stále stoupala. Ani manufaktura již nepostačovala. Tu pára a stroj provedly revoluci v průmyslu. Na místo manufaktury nastoupil moderní velký průmysl, na místo průmyslového středního stavu nastoupili průmysloví milionáři, velitelé celých průmyslových armád, moderní buržoové.

Velký průmysl vytvořil světový trh, připravený objevením Ameriky. Světový trh vyvolal nesmírný rozvoj obchodu, mořeplavby a pozemních dopravních prostředků. To působilo opět na rozšíření průmyslu a tou měrou, jak rostl průmysl, obchod, mořeplavba a železnice, rozvíjela se i buržoasie, rozmnožovala své kapitály a zatlačovala do pozadí všechny třídy dochované ze středověku.

Vidíme tedy, jak sama novodobá buržoasie je produktem dlouhého vývojového procesu, řady převratů ve způsobu výroby a směny.

Každý z těchto stupňů vývoje buržoasie byl prováděn odpovídajícím mu politickým pokrokem¹. Buržoasie — za vlády feudálních pánů utlačovaný stav, ozbrojené a samosprávné sdružení v komuně², zde nezávislá městská republika, tam třetí poplatný stav monarchie³, pak za dob manufaktury protiváha šlechty ve stavovské nebo absolutní monarchii — a hlavní základ velikých monarchií vůbec — si po vytvoření velkého průmyslu a světového trhu vybojovala v moderním zastupitelském státě výlučné politické panství. Moderní státní moc je jen výborem, který spravuje společné záležitosti celé buržoasní třídy.

¹ V anglickém vydání z roku 1888, které vyšlo za Engelsovy redakce, je za slovem „pokrokem“ připojeno: „této třídy“. (Pozn. red.)

² „Komunami“ se nazývala ve Francii vznikající města, dokonce dříve, než si vydobyla na svých feudálních velmožích a pánech místní samosprávu a politická práva jako „třetí stav“. Všeobecně řečeno, jako země typická pro hospodářský rozvoj buržoasie je zde vzata Anglie, jako země typická pro politický vývoj buržoasie — Francie. (Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)

Komunou nazývali měšťané v Itálii a ve Francii svou městskou obec, když byli od svých feudálních pánů odkoupili nebo na nich vynutili první samosprávná práva. (Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.)

³ V anglickém vydání z roku 1888 připojeno za slovy „městská republika“ „(jako v Itálii a v Německu)“ a za slovy „stav monarchie“ připojena slova „(jako ve Francii)“. (Pozn. red.)

Buržoasie sehrála v dějinách neobyčejně revoluční úlohu. Kde se buržoasie zmocnila panství, tam zničila všechny feudální, patriarchální, idyllické poměry. Zpřetrhala bezohledně pestré feudální svazky, poutající člověka k jeho „přirozenému představenému“, a neponechala mezi lidmi žádný jiný svazek než holé sobectví, než bezcitné „zaplatit hotovými“. Utopila v ledové vodě sobecké vypočítavosti posvátnou hrůzu nábožného vytržení, rytířského nadšení a šosácké sentimentality. Proměnila osobní důstojnost člověka ve směnnou hodnotu a na místo nescetných propůjčených a rádně nabytých svobod postavila *jedinou* na nic se neohlížející svobodu obchodu. Zkrátka, nahradila vykořisťování zastřené náboženskými a politickými ilusemi vykořisťováním otevřeným, nestoudným, přímým a bezcitným.

Buržoasie zbavila všechny doposud ctihodné a posvátným ostychem obestřené obory činnosti jejich svatozáře. Proměnila lékaře, právníka, pátera, básníka a muže vědy ve své placené námezdní pracovníky.

Buržoasie strhla s rodinných vztahů jejich dojemně sentimentální závoj a převedla je na vztahy ryze peněžní.

Buržoasie odhalila, že brutální projev síly, kterému se reakce tolik obdivuje u středověku, měl svůj přirozený doplněk v lenosti a zahálčivosti. Teprve ona ukázala, co zmůže lidská činnost. Stvořila zcela jiné zázraky, než jsou egyptské pyramidy, římské vodovody a gotické katedrály; provedla zcela jiná tažení než stěhování národů a křižácké výpravy.

Buržoasie nemůže existovat, aniž stále vyvolává převraty ve výrobních nástrojích, aniž tedy revolucionuje výrobní vztahy, a tím i veškeré společenské vztahy. První podmínkou existence všech dřívějších průmyslových tříd bylo naproti tomu nezměněné zachování starého způsobu výroby. Buržoasní epocha se od všech dřívějších epoch odlišuje neustálými převraty ve výrobě, ustavičnými otřesy

všech společenských vztahů, věčnou nejistotou a pohybem. Všechny pevné, zrezivělé vztahy se svým doprovodem starých ctihodných představ a názorů se rozkládají, všechny nově utvořené zastarávají dříve, než mohou zkostnatět. Vše stavovské a stojaté chátrá, vše posvátné je znesvěcováno a lidé jsou nakonec donuceni pohledět na své životní postavení, na své vzájemné vztahy střízlivýma očima.

Potřeba stále rozšiřovat odbytiště pro své výrobky šve buržoasii po celé zeměkouli. Všude se musí usazovat, všude se zařizovat, všude navazovat spojení.

Tím, že těží ze světového trhu, učinila buržoasie výrobu a spotřebu všech zemí kosmopolitickou. K velké žalosti reakcionářů vzala průmyslu pod nohama národní půdu. Prastará národní průmyslová odvětví byla zničena a jsou denně dále ničena. Jsou vytlačována novými průmyslovými odvětvími, jejichž zavedení se stává pro všechny civilisované národy životní otázkou, takovými odvětvími, která již nezpracovávají domácí suroviny, nýbrž suroviny dovážené z nejdlejších končin zeměkoule, a jejichž tovární výrobky se spotřebovávají nejen ve vlastní zemi, nýbrž zároveň ve všech světadílech. Místo starých potřeb, uspokojovaných výrobky vlastní země, vznikají potřeby nové, k jejichž uspokojení je třeba výrobků nejbzdálenějších zemí a podnebních pásem. Místo staré místní a národní soběstačnosti a uzavřenosti nastupuje všestranný styk a všestranná vzájemná závislost národů. To platí stejnou měrou o materiální jako o duševní produkci. Plody duševní činnosti jednotlivých národů se stávají obecným majetkem. Národní jednostrannost a omezenost se stává stále nemožnější a z četných národních a místních literatur se vytváří jedna světová literatura.

Rychlým zdokonalováním všech výrobních nástrojů a nesmírně usnadněnou dopravou strhuje buržoasie všechny národy, i nejbarbarštější, na dráhu civilisace. Levné

ceny jejího zboží — toť těžké dělostřelectvo, kterým srovnává se zemí všechny čínské zdi a donucuje ke kapitulaci nejzarytější nenávisť barbarů k cizincům. Nutí všechny národy, aby přijaly buržoasní způsob výroby, nechtějí-li zahynout; nutí je, aby u sebe doma zaváděly tak zvanou civilisaci, t. j. aby se staly měšťáky. Zkrátka, tvoří si svět podle vlastního obrazu a podoby.

Buržoasie podrobila venkov panství měst. Vybudovala ohromná města, zvýšila značně počet městského obyvatelstva oproti venkovskému a vymanila tak značnou část obyvatelstva z idiotství venkovského života. Jako učinila venkov závislým na městech, učinila i barbarské a polobarbarské země závislými na zemích civilisovaných, rolnické národy na národech buržoasních, Východ na Západu.

Buržoasie stále více odstraňuje roztržičnost výrobních prostředků, vlastnictví i obyvatelstva. Nahromadila obyvatelstvo na jednom místě, zcentralisovala výrobní prostředky a soustředila vlastnictví v rukou několika málo lidí. Nutným důsledkem toho byla politická centralisace. Nezávislé, takřka jen svazky spolenectví spjaté provincie s různými zájmy, zákony, vládami a cly byly stmeleny v jediný národ s jedinou vládou, s jediným zákonodárstvím, s jediným národním třídním zájmem, s jedinou celní hranicí.

Buržoasie vytvořila během sotva jednoho století svého třídního panství hromadnější a obrovitější výrobní síly než všechna dřívější pokolení dohromady. Podmanění přírodních sil, strojová výroba, použití chemie v průmyslu a zemědělství, paroplavba, železnice, elektrické telegrafy, obdělání celých světadílů, usplavnění řek, masy obyvatelstva jako ze země vydupané — které z minulých století tušilo, že v lůně společenské práce dřímají takové výrobní síly!

Viděli jsme tedy: výrobní a směnné prostředky, na je-

jichž základě se vyvinula buržoasie, byly vytvořeny ve feudální společnosti. Na jistém stupni vývoje těchto výrobních a směnných prostředků neodpovídaly již poměry, v nichž feudální společnost vyráběla a směňovala — feudální organizace zemědělství a manufaktury, zkrátka feudální vlastnické vztahy — vyvinutým výrobním silám. Brzdily výrobu, místo aby ji podporovaly. Staly se jejími okovy. Musely být rozbity a byly rozbity.

- Místo nich přišla svobodná konkurence se společenským a politickým zřízením, jí přiměřeným, s ekonomickým a politickým panstvím buržoasní třídy.

- Před našimi zraky se odehrává podobný pohyb. Buržoasní výrobní a směnné vztahy, buržoasní vlastnické vztahy, novodobá buržoasní společnost, která vykouzlila tak mohutné výrobní a směnné prostředky, se podobá čaroději, který již není s to zvládnout podzemní mocnosti, jež vyvolal v život. Dějiny průmyslu a obchodu jsou již po několik desetiletí jen dějinami vzpoury novodobých výrobních sil proti novodobým výrobním vztahům, proti vlastnickým vztahům, které jsou podmínkami existence buržoasie a jejího panství. Stačí poukázat na obchodní krise, které svým periodickým opakováním stále nebezpečněji ohrožují existenci celé buržoasní společnosti. Za obchodních krisí se po každé ničí velká část nejen vyrobených produktů, nýbrž i výrobních sil již vytvořených. Za těchto krisí propuká společenská epidemie, která by se všem dřívějším epochám zdála nesmyslnou — epidemie nadvýroby. Společnost je pojednou vržena zpět do stavu dočasného barbarství, jako by ji hladomor a všeobecná pustošící válka připravily o všechny životní prostředky; zdá se, že průmysl a obchod jsou zničeny — a proč? Protože společnost má příliš mnoho civilisace, příliš mnoho životních prostředků, příliš mnoho průmyslu, příliš mnoho obchodu. Výrobní síly, které má k dispozici, neslouží již rozvoji buržoasní

civilisace a¹ buržoasních vlastnických vztahů; naopak zmohtněly příliš pro tyto vztahy, jsou jimi brzděny, a jakmile výrobní síly začnou tyto překážky zdolávat, uvádějí celou buržoasní společnost do nepořádku, ohrožují existenci buržoasního vlastnictví. Buržoasní vztahy se staly tak těsnými, že již nepojmou bohatství, které vytvořily. — Čím překonává buržoasie krise? Jednak vynuceným hromadným ničením výrobních sil, jednak dobýváním nových trhů a důkladnějším využitím trhů starých. Čím tedy? Tím, že připravuje všestrannější a mohutnější krise a že zmenšuje prostředky, jak krisím čelit.

Zbraně, jimiž buržoasie svrhla feudalismus, obracejí se nyní proti ní samé.

Ale buržoasie nejen ukula zbraně, které jí přinášejí smrt; zplodila také lidi, kteří tyto zbraně obrátí proti ní — moderní dělníky, *proletáře*.

Tou měrou, jak se rozvíjí buržoasie, t. j. kapitál, rozvíjí se také proletariát, třída moderních dělníků, kteří mohou existovat jen tehdy, když nalézají práci, a kteří nalézají práci jen potud, pokud jejich práce rozmnožuje kapitál. Tito dělníci, kteří jsou nuceni prodávat se po částech, jsou zbožím jako každý jiný předmět obchodu, a proto jsou stejně vydáni na pospas všem rozmarům konkurence, všem výkyvům trhu.

V důsledku vzrůstajícího používání strojů a dělby práce přestala být práce proletářů vůbec samostatnou, a tím přestala mít pro dělníka půvab. Dělník se stává pouhým příslušenstvím stroje, vyžaduje se od něho pouze nejjednodušší, nejjednotvárnější hmat, kterému se lze velmi snadno naučit. Náklady na dělníka se proto omezují téměř výhradně na životní prostředky, nezbytné k jeho obživě a udržení

¹ V pozdějších vydáních, počínaje německým vydáním z roku 1872, jsou slova: „buržoasní civilisace a“ vypuštěna. (Pozn. red.)

jeho rodu. Ale cena jakéhokoli zboží, tedy i cena práce¹, se rovná jeho výrobním nákladům. Proto čím odpornější se stává práce, tím nižší je mzda. A nejen to: tou měrou, jak přibývá strojů a roste dělba práce, roste i množství práce², ať již tím, že se prodlužuje pracovní doba, anebo tím, že se požaduje za určitou dobu větší množství práce, že je zrychlován běh strojů atd.

Moderní průmysl proměnil malou dílnu patriarchálního mistra ve velkou továrnu průmyslového kapitalisty. Masy dělníků, směstnané v továrně, jsou organisovány po vojenku. Jako řadoví vojáci průmyslové armády jsou pod dozorem celé hierarchie poddůstojníků a důstojníků. Jsou nejen raby buržoasní třídy, buržoasního státu, každého dne a každé hodiny je také zotročuje stroj, dozorce a především sám jednotlivý buržoa-továrník. Tato despotie je tím maličernější, nenávislnější a tím více pobuřuje, čím otevřeněji prohlašuje zisk za svůj cíl.

Čím menší obratnosti a síly vyžaduje ruční práce, t. j. čím více se vyvíjí moderní průmysl, tím více je práce mužů vytlačována prací žen a dětí. Pro dělnickou třídu přestaly mít rozdíly pohlaví a stáří společenskou platnost. Existují již jen pracovní nástroje, které vyžadují různé náklady podle stáří a pohlaví.

Když vykořisťování dělníka továrníkem skončí a dělník nakonec dostane hotově vyplacenou svou mzdu, vrhnou se na něho druhé části buržoasie — domácí pán, kramář, lichvář a j.

Dosavadní nižší vrstvy středních stavů — drobní prů-

¹ Později Marx objasnil, že dělník prodává nikoli práci, nýbrž pracovní sílu. Viz o tom Engelsovu předmluvu k Marxovu spisu „Námezdní práce a kapitál“. *K. Marx — B. Engels, Vybrané spisy*, sv. 1, 1950, str. 65 až 74 tohoto svazku. (Pozn. red.)

² V anglickém vydání z roku 1888: místo „množství práce“ — „obtížnost práce“. (Pozn. red.)

myslníci, malí obchodníci a soukromníci, řemeslníci a rolníci — všechny tyto třídy klesají do řad proletariátu, zčásti proto, že jejich malý kapitál nestačí k provozu velkých průmyslových podniků a podléhá v konkurenci s většími kapitalisty, zčásti proto, že jejich odborná zručnost je znehodnocována novými způsoby výroby. Tak se proletariát rekrutuje ze všech tříd obyvatelstva.

Proletariát prochází různými stupni vývoje. Jeho boj proti buržoasii začíná hned jeho zrozením.

Z počátku bojují jednotliví dělníci, potom dělníci jedné továrny, pak dělníci jednoho pracovního odvětví v jednom místě proti jednotlivému měšťákovi, který je bezprostředně vykořisťuje. Dělníci zaměřují své útoky nejen proti buržoasním výrobním poměrům, nýbrž i proti výrobním nástrojům samým; ničí cizozemské konkurenční zboží, rozbíjejí stroje, zapalují továrny, snaží se vydobýt si nazpět ztracené postavení středověkého dělníka.

Na tomto stupni tvoří dělníci masu rozptýlenou po celé zemi a roztržitěnou konkurencí. Semknutí dělnických mas není ještě důsledkem jejich vlastního sjednocení, nýbrž jen důsledkem sjednocení buržoasie, která, aby dosáhla svých vlastních politických cílů, musí, a prozatím ještě může, uvádět do pohybu všechny proletariát. Na tomto stupni bojují tedy proletáři nikoli proti svým nepřátelům, nýbrž proti nepřátelům svých nepřátel, proti zbytkům absolutní monarchie, pozemkovým vlastníkům, neprůmyslovým měšťákům, maloměšťákům. Celý dějinný pohyb je tedy soustředěn v rukou buržoasie; každé vítězství, vybojované za těchto podmínek, je vítězstvím buržoasie.

Ale s rozvojem průmyslu se proletariát nejen rozmnožuje, nýbrž se také shlukuje ve velké masy, jeho síla roste a proletariát si ji stále více uvědomuje. Zájmy a životní podmínky uvnitř proletariátu se stále více vyrovnávají podle toho, jak

stroje stále více stírají rozdíly mezi jednotlivými druhy práce a stlačují téměř všude mzdy na stejně nízkou úroveň. Vzrůstající vzájemná konkurence buržoá a z ní vznikající obchodní krize způsobují, že mzdy dělníků stále více kolísají; stále rychleji se vyvíjející, nepřetržité zdokonalování strojů činí celé životní postavení proletářů stále nejistějším; srážky mezi jednotlivým dělníkem a jednotlivým buržoou nabývají stále více rázu srážek mezi dvěma třídami. Dělníci začínají tvořit spolky¹ proti buržoám; vystupují společně na obranu svých mezd. Zakládají dokonce trvalá sdružení, aby si zabezpečili prostředky pro případ vzpour. Boj přechází místy v otevřená povstání.

Dělníci občas vítězí, ale jen přechodně. Skutečným výsledkem jejich bojů není bezprostřední úspěch, nýbrž stále více se šířící sjednocování dělníků. Napomáhá mu vzrůst dopravních prostředků, které vytváří velký průmysl a které umožňují spojení mezi dělníky různých míst. A jen toto spojení postačí, aby se četné místní boje, které mají všude stejný ráz, slily v jeden národní, třídní boj. Každý třídní boj je však bojem politickým. A sjednocení, k němuž středovcí měšťané se svými provinciálními cestami potřebovali staletí, dosahují moderní proletáři díky železnicím v několika letech.

Toto organizování proletářů v třídu, a tím v politickou stranu se každou chvíli opět trhá konkurencí mezi dělníky samými. Ale vzniká stále znovu, po každé silnější, pevnější, mohutnější. Využívajíc rozbrojů v táboře buržoasie, vynucuje si uznání jednotlivých zájmů dělnictva cestou zákonodárnou, jako na příklad zákon o desetihodinovém pracovním dni v Anglii.

Srážky uvnitř staré společnosti vůbec v mnoha směrech

¹ V anglickém vydání z roku 1888 připojeno za slovem „spolky“: „(Odborové svazy)“. (Pozn. red.)

napomáhají procesu rozvoje proletariátu. Buržoasie vede nepřetržitý boj: z počátku proti aristokracii, později proti těm částem buržoasie samé, jejichž zájmy se dostávají do rozporu s pokrokem průmyslu, a ustavičně proti buržoasii všech cizích zemí. Ve všech těchto zápasech je nucena obracet se k proletariátu, dovolávat se jeho pomoci, a tak jej strhávat do politického hnutí. Dodává tedy sama proletariátu prvky svého vlastního vzdělání¹, t. j. dává mu zbraně proti sobě samé.

Nadto, jak jsme viděli, pokrok průmyslu sráží do řad proletariátu celé vrstvy panující třídy nebo alespoň ohrožuje podmínky jejich existence. I ony dodávají proletariátu velké množství prvků vzdělání.²

Nakonec, když se třídní boj blíží k rozhodnutí, nabývá proces rozkladu v panující třídě, v celé staré společnosti tak prudkého a tak pronikavého rázu, že malá část panující třídy se zřiká své třídy a přidává se k třídě revoluční, k třídě, které patří budoucnost. Jako tedy dříve část šlechty přecházela k buržoasii, přechází nyní část buržoasie k proletariátu, a to zejména část měšťáků-ideologů, kteří se povznegli k theoretickému pochopení celého dějinného vývoje.

Ze všech tříd, které dnes stojí proti buržoasii, je skutečně revoluční třídou pouze proletariát. Ostatní třídy upadají a zanikají s vývojem velkého průmyslu, proletariát je však jeho nejvlastnějším produktem.

Střední stavy: malý průmyslník, malý obchodník, řemeslník a rolník — ti všichni bojují proti buržoasii, aby zachránili před zánikem svou existenci jako střední stavy.

¹ V anglickém vydání z roku 1888 místo „prvky svého vlastního vzdělání“ — „prvky svého vlastního politického, všeobecného vzdělání“. (Pozn. red.)

² V anglickém vydání z roku 1888 místo „prvků vzdělání“ — „prvků osvěty a pokroku“. (Pozn. red.)

Nejsou tedy revoluční, nýbrž konservativní. A nejenom to: jsou reakční, snaží se otočit kolo dějin zpět. Jsou-li revoluční, pak jenom vzhledem k svému nastávajícímu přechodu do řad proletariátu, pak nehájí své nynější, nýbrž své budoucí zájmy, pak opouštějí své vlastní stanovisko, aby se postavili na stanovisko proletariátu.

Lumpenproletariát, tento pasivní produkt hniloby nejnižších vrstev staré společnosti, bývá místy proletářskou revolucí strhován do hnutí, ale celým svým životním postavením bude spíše ochoten zaprodat se pro reakční rejdy.

Životní podmínky staré společnosti jsou již zničeny v životních podmínkách proletariátu. Proletář nemá vlastnictví; jeho poměr k ženě a dětem nemá již nic společného s buržoasnými rodinnými vztahy; moderní průmyslová práce, moderní jařmo kapitálu, stejné v Anglii jako ve Francii, v Americe jako v Německu, setřely s něho všechnen národní ráz. Zákony, morálka, náboženství nejsou pro něho víc než buržoasní předsudky, za nimiž se skrývají buržoasní zájmy.

Všechny dřívější třídy, když dobyly moci, snažily se zabezpečit své nabyté již životní postavení tím, že podrobily celou společnost podmínkám, zajišťujícím jejich způsob přivlastňování. Proletáři mohou dobyt společenských výrobních sil jen tak, že odstraní svůj vlastní dosavadní způsob přivlastňování, a tím i veškerý dosavadní způsob přivlastňování. Proletáři nemají nic svého, co by museli pro sebe zajišťovat, jejich úkolem je zničit všechno, co dosud ochraňovalo a zajišťovalo soukromé vlastnictví.

Všechna dosavadní hnutí byla hnutími menšin nebo v zájmu menšin. Proletářské hnutí je samostatným hnutím obrovské většiny v zájmu obrovské většiny. Proletariát, nejnižší vrstva nynější společnosti, se nemůže pozvednout, nemůže se vzpřímit jinak, než že při tom vyletí do povětří celá nadstavba vrstev, které tvoří oficiální společnost.

I když ne svým obsahem, tedy svou formou je boj prole-

tariátu proti buržoasii nejprve bojem národním. Proletariát každé země se ovšem musí nejprve vypořádat se svou vlastní buržoasií.

Při líčení nejvšeobecnějších fází vývoje proletariátu sledovali jsme více méně skrytou občanskou válku uvnitř nynější společnosti až do chvíle, kdy propuká v otevřenou revoluci a kdy proletariát násilným svržením buržoasie zakládá své panství.

Všechny dosavadní společnosti spočívaly, jak jsme viděli, na protikladu mezi utlačujícími a utlačovanými třídami. Aby však bylo možno utlačovat nějakou třídu, musí jí být zajištěny podmínky, za kterých by mohla alespoň rabsky živořit. Nevolník se za nevolnictví probil k postavení člena komuny a také maloměšťák se pod jařmem feudálního absolutismu probil k postavení měšťáka. Naproti tomu novodobý dělník, místo aby se s pokrokem průmyslu pozvedal, klesá stále hlouběji pod úroveň životních poměrů své vlastní třídy. Dělník se stává pauperem a pauperismus vzrůstá ještě rychleji než obyvatelstvo a bohatství. Z toho jasně vysvítá, že buržoasie je neschopna zůstat nadále panující třídou společnosti a vnucovat celé společnosti podmínky existence své třídy jako zákon, jímž je nutno se řídit. Není schopna panovat, poněvadž není schopna zajistit svému otroku ani jeho otrockou existenci, poněvadž je nucena nechat ho klesnout do postavení, kdy ho musí sama živit, místo aby byla živena jím. Společnost již nemůže žít pod panstvím buržoasie, t. j. existence buržoasie a existence společnosti jsou už neslučitelné.

Podstatnou podmínkou existence a panství buržoasní třídy je hromadění bohatství v rukou soukromníků, tvoření a rozmnožování kapitálu; podmínkou existence kapitálu je námezdní práce. Námezdní práce je založena výhradně na vzájemné konkurenci dělníků. Pokrok průmyslu, jehož bezděčným a povolným nositelem je buržoasie, nahrazuje

roztržštěnost dělníků, způsobenou konkurencí, tak, že je revolučně sjednocuje sdružováním. Rozvojem velkého průmyslu je tedy buržoasii pod nohama podemílána samá základna, na které vyrábí a přivlastňuje si výrobky. Buržoasie produkuje především své vlastní hrobaře. Její zánik i vítězství proletariátu jsou stejně nevyhnutelné.

II

PROLETÁŘI A KOMUNISTÉ

V jakém poměru jsou komunisté k proletářům vůbec? Komunisté nejsou zvláštní stranou oproti jiným dělnickým stranám.

Nemají zájmy odlišné od zájmů proletariátu jako celku. Nevytyčují žádné zvláštní¹ zásady, podle nichž by chtěli utvářet proletářské hnutí.

Komunisté se odlišují od ostatních proletářských stran jedině tím, že na jedné straně v boji proletářů různých národů vyzdvihují a obhajují společné zájmy všeho proletariátu, nezávislé na národnosti; na druhé straně tím, že na různých stupních vývoje, jimiž probíhá boj mezi proletariátem a buržoasií, zastupují vždy zájmy celého hnutí.

Komunisté jsou tedy v praxi nejrozhodnější, stále kupředu pobízející částí dělnických stran všech zemí; v teorii vynikají nad ostatní masu proletariátu pochopením podmínek, průběhu a všeobecných výsledků proletářského hnutí.

Nejbližší cíl komunistů je týž jako cíl všech ostatních proletářských stran: ztvárnění proletariátu ve třídu, svržení panství buržoasie, vydobytí politické moci proletariátem.

Theoretické poučky komunistů nejsou naprosto založeny

¹ V anglickém vydání z roku 1888 místo „zvláštní“ — „sektářské“.
(Pozn. red.)

na ideách, na zásadách vymyšlených nebo objevených tím neb oním oprávcem světa.

Jsou jen všeobecným výrazem skutečných poměrů existujícího třídního boje, výrazem dějinného pohybu probíhajícího před našimi zraky. Odstranění dosavadních vlastnických vztahů není něco, čím by se vyznačoval pouze komunismus.

Všechny vlastnické vztahy prodělávaly v dějinách stále střídání, stále změny.

Francouzská revoluce odstranila na příklad vlastnictví feudální a nahradila je vlastnictvím buržoasním.

Charakteristickým rysem komunismu je nikoli odstranění vlastnictví vůbec, nýbrž odstranění vlastnictví buržoasního.

Avšak moderní buržoasní soukromé vlastnictví je posledním a nejúplnějším výrazem výroby a přivlastňování výrobků, které spočívá na třídních protikladech, na vykořisťování jedněch druhými.¹

V tomto smyslu mohou komunisté shrnout svou teorii v jedinou větu: zrušení soukromého vlastnictví.

Nám komunistům se vytýkalo, že prý chceme odstranit osobně nabyté, vlastní prací získané vlastnictví, vlastnictví, které je základem veškeré osobní svobody, činnosti a samostatnosti.

Prací získané, řádně nabyté, vlastními mozoly zasloužené vlastnictví! Mluvíte o maloměšťáckém, maloroľnickém vlastnictví, které předcházelo vlastnictví buržoasnímu? To nepotřebujeme odstraňovat my, odstranil je a denně odstraňuje vývoj průmyslu.

Či snad mluvíte o moderním buržoasním soukromém vlastnictví?

¹ V anglickém vydání z roku 1888 místo „vykořisťování jedněch druhými“ — „vykořisťování většiny menšinou“. (Pozn. red.)

Vytváří však námezdní práce, práce proletářova, proletářovo vlastnictví? Naprosto ne. Vytváří kapitál, t. j. vlastnictví, které vykořisťuje námezdní práci, které se může rozmnožovat jenom pod podmínkou, že plodí novou námezdní práci, aby ji znovu vykořisťovalo. Vlastnictví v nynější podobě se pohybuje v protikladu mezi kapitálem a námezdní prací. Prozkoumejme obě stránky tohoto protikladu.

Být kapitalistou znamená zaujímat ve výrobě postavení nejen ryze osobní, nýbrž společenské. Kapitál je kolektivním produktem a může být uveden do pohybu jen společnou činností mnoha členů společnosti, ba nakonec jen společnou činností všech členů společnosti.

Kapitál je tedy mocí nikoli osobní, nýbrž společenskou.

Bude-li tedy kapitál přeměněn v kolektivní vlastnictví, patřící všem příslušníkům společnosti, nezmění se osobní vlastnictví ve společenské. Změní se jen společenský charakter vlastnictví. Vlastnictví pozbuje svého třídního rázu.

Přejděme k námezdní práci.

Průměrná cena námezdní práce se rovná mzdovému minimu, t. j. sumě životních prostředků, nutných, aby dělník zachovaly při životě jako dělník. Co si tedy námezdní dělník přivlastňuje svou činností, stačí pouze k obnově jeho holého života. Nechceme naprosto odstranit toto osobní přivlastňování výrobků práce sloužící bezprostředně k obnovování života, přivlastňování, neponechávající žádný čistý přebytek, který by mohl vytvořit moc nad cizí prací. Chceme jen odstranit nuzácký charakter tohoto přivlastňování, kdy dělník žije jenom proto, aby rozmnožoval kapitál, a žije jen potud, pokud to vyžaduje zájem panující třídy.

V buržoasní společnosti je živá práce pouze prostředkem k rozmnožování práce nakupené. V komunistické společnosti je nakupená práce jen prostředkem k rozšiřování, obohacování a usnadňování životního procesu dělníků.

V buržoasní společnosti panuje tedy minulost nad přítomností, v komunistické společnosti přítomnost nad minulostí. V buržoasní společnosti je kapitál samostatný a osobní, kdežto pracující jedinec nesamostatný a neosobní.

A zrušení těchto poměrů nazývá buržoasie odstraněním osobnosti a svobody! Má pravdu. Jde ovšem o odstranění buržoasní osobnosti, buržoasní samostatnosti a buržoasní svobody.

Svobodou se v rámci nynějších buržoasních výrobních vztahů rozumí svoboda obchodu, svoboda koupě a prodeje.

S čachrem padne i svobodný čachr. Řeči o svobodném čachru, jako všechny ostatní volnostářské tirády naší buržoasie, mají vůbec smysl jen potud, pokud jde o nesvobodný čachr, pokud jde o středověkého ztročeného měšťana, ne však pokud jde o komunistické odstranění čachru, buržoasních výrobních vztahů a buržoasie samé.

Děsíte se, že chceme zrušit soukromé vlastnictví. Ale v nynější vaší společnosti je soukromé vlastnictví zrušeno pro devět desetin jejích členů; existuje právě proto, že pro devět desetin neexistuje. Vytykáte nám tedy, že chceme zrušit vlastnictví, které předpokládá jako nezbytnou podmínku, že obrovská většina společnosti nemá vlastnictví.

Zkrátka vytykáte nám, že chceme zrušit vaše vlastnictví. Ano, to opravdu chceme.

Od chvíle, kdy již nebude možno přeměňovat práci v kapitál, v peníze a pozemkovou rentu, zkrátka ve společenskou moc, kterou lze monopolisovat, t. j. od chvíle, kdy již nebude možno přeměňovat osobní vlastnictví ve vlastnictví buržoasní, od té chvíle, prohlašujete, bude osobnost zrušena.

Příznáváte tedy, že osobností nerozumíte nikoho jiného než měšťáka, buržoasního vlastníka. Taková osobnost musí být skutečně zrušena.

Komunismus nebere nikomu možnost přivlastňovat si

společenské výrobky, bere jen možnost zotročovat si tímto přivlastňováním cizí práci.

Namítalo se, že zrušením soukromého vlastnictví přestane veškerá činnost a zavládne všeobecná zahálka.

Podle toho by byla buržoasní společnost dávno musela zahynout na lenost; vždyť ti, kdo v ní pracují, nic nenabývají, a ti, kdo nabývají, nepracují. Všechny tyto obavy vyúsťují v tautologii, že nebude námezdní práce, až nebude kapitál.

Všechny námítky, namířené proti komunistickému způsobu přivlastňování a výroby materiálních výrobků, jsou rozšiřovány také na přivlastňování a produkci produktů duševní práce. Jako se zánik třídního vlastnictví jeví měšťákovi zánikem výroby samé, tak i zánik třídního vzdělání je mu totožný se zánikem vzdělání vůbec.

Vzdělání, jehož ztrátu měšťák oplakává, znamená pro obrovskou většinu jen přeměnu v doplněk stroje.

Avšak nepřete se s námi, když odstranění buržoasního vlastnictví posuzujete podle svých buržoasních představ o svobodě, vzdělání, právu atd. Vždyť vaše ideje samy jsou výtvary buržoasních výrobních a vlastnických vztahů, jako je vaše právo jenom vůlí vaší třídy, povýšenou na zákon, vůlí, jejíž obsah je určován materiálními životními podmínkami vaší třídy.

Své zaujetí, jež vás nutí přeměňovat vaše výrobní a vlastnické vztahy ze vztahů historicky podmíněných a v rozvoji výroby pomíjejících ve věčné zákony přírody a rozumu, sdílíte se všemi zaniklými panujícími třídami. Co dovedete pochopit, jde-li o vlastnictví anticické, co dovedete pochopit, jde-li o vlastnictví feudální, to už neumíte pochopit, jde-li o vlastnictví buržoasní.

Zrušení rodiny! I největší radikálové se pohoršují nad tímto hanebným úmyslem komunistů.

Na čem je založena nynější měšťácká rodina? Na kapi-

tálu, na soukromém zisku. Plně vyvinuta existuje jedině pro buržoasii; jejím doplňkem však je život bez rodiny, vnucený proletářům, a veřejná prostituce.

Buržoasní rodina ovšem zanikne spolu s tímto jejím doplňkem a obojí zmizí se zánikem kapitálu.

Nebo nám snad vytykáte, že chceme zrušit vykořisťování dětí jejich rodiči? Přiznáváme se k tomuto zločinu.

Ale vy tvrdíte, že nahrazením domácí výchovy výchovou společenskou chceme zrušit vztahy člověku nejdražší.

A není také vaše výchova určována společností? Není určována společenskými vztahy, v nichž vychováváte, přímým či nepřímým vměšováním se společnosti prostřednictvím školy atd.? Komunisté si nevymýšlejí vliv společnosti na výchovu; mění pouze ráz výchovy, zbavují ji vlivu panující třídy.

Buržoasní řeči o rodině a výchově, o něžném poměru mezi rodiči a dětmi jsou tím odpornější, čím více rozvoj velkopřemyslu přetrhává všechny rodinné svazky proletářů a čím více jsou děti proměňovány v pouhé zboží a pracovní nástroje.

Ale vy, komunisté, chcete zavést společenství žen, křičí na nás sborem veškerá buržoasie.

Měšťák vidí ve své ženě pouhý výrobní nástroj. Slyší, že výrobní nástroje mají být dány do společného užívání, a nemůže si ovšem představit nic jiného, než že úděl zespolečnění postihne také ženy.

Nemá ani potuchy, že jde právě o to, zrušit postavení ženy jako pouhého výrobního nástroje.

Není ostatně nic směšnějšího než přemravné zděšení našich měšťáků nad domnělým oficiálním společenstvím žen u komunistů. Komunisté nepotřebují zavádět společenství žen, to tu bylo skoro odjakživa.

Naším měšťákům dokonce nestačí, že jsou jim k dispozici ženy a dcery jejich proletářů, o oficiální prostituci ani

nemluvě, a s náramnou zálibou si vzájemně svádějí manželky.

Buržoasní manželství je ve skutečnosti společenským manželstvem. Komunistům by bylo možno nanejvýš vytknout, že chtějí zaměnit pokrytecky zastřené společenské manželství společenským oficiálním a nezastřeným. Rozumí se ostatně samo sebou, že se zrušením nynějších výrobních vztahů zmizí také z nich vyplývající společenské manželství žen, t. j. oficiální i neoficiální prostituce.

Komunistům se dále vytýká, že prý chtějí odstranit vlast a národnost.

Dělníci nemají vlast. Nelze jim vzít to, co nemají. Protože proletariát musí nejprve dobýt politického panství, pozvednout se na třídu národní¹ a konstituovat se jako národ, je sám ještě národní, třebaže nikterak ve smyslu buržoasie.

Nacionální rozdíly a protiklady mezi národy mizejí stále více již s rozvojem buržoasie, svobodou obchodu, světovým trhem, stejnorodostí průmyslové výroby a jí odpovídajícími životními podmínkami.

Panství proletariátu ještě více urychlí tento proces. Sjednocené úsilí, alespoň civilisovaných zemí, je jednou z prvních podmínek osvobození proletariátu.

Tou měrou, jak bude odstraňováno vykořisťování jednoho individua druhým, bude odstraňováno i vykořisťování jednoho národa druhým.

S protikladem tříd uvnitř národa padne i vzájemné nepřátelství mezi národy.

Obžaloby proti komunismu, vznášené s hlediska náboženského, filosofického a vůbec ideologického, nezasluhují obšírnějšího rozboru.

Je snad zapotřebí zvláštního důvtipu, abychom pocho-

¹ V anglickém vydání z roku 1888 místo „na třídu národní“ — „na vedoucí třídu národa“. (Pozn. red.)

pili, že se s životními podmínkami lidí, s jejich společenskými vztahy, s jejich společenským bytím mění i jejich představy, názory a pojmy, zkrátka jejich vědomí?

Co jiného dokazují dějiny idejí, než že duševní produkce se přetváří spolu s materiální? Vládnoucími idejemi každé doby byly vždy jen ideje panující třídy.

Mluví se o idejích, které revolucionují celou společnost; tím se pouze vyjadřuje skutečnost, že se uvnitř staré společnosti vytvořily prvky společnosti nové, že spolu s rozkladem starých životních podmínek pokračuje také rozklad starých idejí.

Když starověký svět propadal zkáze, byla stará náboženství přemožena náboženstvím křesťanským. Když v XVIII. století podléhaly křesťanské ideje idejím osvícenským, bojovala feudální společnost svůj předsmrtný zápas s tehdy revoluční buržoasií. Ideje svobody svědomí a náboženského vyznání vyjadřovaly jen vládu svobodné konkurence v oblasti svědomí¹.

„Avšak,“ namítnou nám, „ideje náboženské, morální, filosofické, politické, právní atd. se sice měnily v průběhu dějinného vývoje, ale náboženství, morálka, filosofie, politika a právo se při těchto změnách vždycky udržely.“

Mimo to existují věčné pravdy, jako svoboda, spravedlnost atd., které jsou společné všem stupňům vývoje společnosti. Komunismus však odstraňuje věčné pravdy, odstraňuje náboženství a morálku, místo aby jim dal novou tvářnost, a odporuje tedy veškerému dosavadnímu dějinnému vývoji.“

V čem je podstata této obžaloby? Dějiny všech dosavadních společností se pohybovaly v třídních protikladech, které měly v různých epochách různou tvářnost.

¹ V pozdějších vydáních, počínaje německým vydáním z roku 1872, místo „v oblasti svědomí“ — „v oblasti vědění“. (Pozn. red.)

Ale ať již braly na sebe jakoukoli formu, vykořisťování jedné části společnosti druhou je skutečnost, společná všem předchozím staletím. Není tedy divu, že společenské vědomí všech staletí přes všechnu rozmanitost a odlišnost se pohybuje v určitých společných formách — formách vědomí, které úplně zmizí teprve s úplným zánikem protikladu tříd.

Komunistická revoluce je nejradikálnějším rozchodem s tradičními vlastnickými vztahy; není divu, že v průběhu jejího rozvoje se nejradikálněji účtuje s tradičními idejemi.

Ale dosti již o námitkách buržoasie proti komunismu.

Viděli jsme výše, že prvním krokem v dělnické revoluci je pozvednutí proletariátu na panující třídu, vydobytí demokracie.

Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoasii veškerý kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, t. j. proletariátu zorganizovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil sumu výrobních sil.

To se může ovšem stát nejprve jenom despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoasních výrobních vztahů, tedy opatřeními, která se zdají ekonomicky nedostatečná a neudržitelná, která však v průběhu hnutí přerůstají sama sebe a jsou nevyhnutelná jako prostředek k převrácení celého způsobu výroby.

Tato opatření budou ovšem podle různých zemí různá.

V nejpokročilejších zemích může však být téměř všeobecně použito těchto opatření:

1. Vyvlastnění pozemkového vlastnictví a použití pozemkové renty na výdaje státu.
2. Vysoká progresivní daň.
3. Zrušení dědického práva.
4. Konfiskace majetku všech emigrantů a rebelů.
5. Soustředění úvěru v rukou státu prostřednictvím ná-

rodní banky se státním kapitálem a výhradním monopolem.

6. Soustředění veškeré dopravy v rukou státu.

7. Zvýšení počtu státních továren, výrobních nástrojů, získávání nové orné půdy a meliorace pozemků podle obecného plánu.

8. Stejná pracovní povinnost pro všechny, zřízení průmyslových armád, zejména pro zemědělství.

9. Spojení zemědělství s průmyslem, úsilí o postupné odstranění protikladu¹ mezi městem a venkovem.

10. Veřejná a bezplatná výchova všech dětí. Odstranění tovární práce dětí v její dnešní podobě. Spojení výchovy s materiální výrobou atd. atd.

Jakmile zmizí v průběhu vývoje třídní rozdíly a všechna výroba bude soustředěna v rukou sdružených jedinců, ztratí veřejná moc svůj politický ráz. Politická moc ve vlastním smyslu slova je organisovaným násilím jedné třídy k potlačování druhé. Sjednotí-li se proletariát v boji proti buržoasii nutně ve třídu, pozvedne-li se revolucí na panující třídu a zruší-li jako panující třída násilně staré výrobní vztahy, zruší s těmito výrobními vztahy i podmínky existence třídního protikladu, jakož i tříd vůbec², a tím i své vlastní panství jako třídy.

Místo staré buržoasní společnosti s jejími třídami a třídními protiklady nastoupí sdružení, v němž svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech.

¹ V pozdějších vydáních. počínaje vydáním z roku 1872, místo „protiklad“ — „rozdíly“. (Pozn. red.)

² V pozdějších německých vydáních, počínaje vydáním z roku 1872, místo „jakož i tříd vůbec“ — „zruší třídy vůbec“. (Pozn. red.)

SOCIALISTICKÁ A KOMUNISTICKÁ
LITERATURA

1. Reakční socialismus

a) Feudální socialismus

Francouzská a anglická aristokracie byla celým svým dějinným postavením povolána k tomu, aby proti novodobé buržoasní společnosti psala pamflety. Ve francouzské červencové revoluci z roku 1830 a v anglickém hnutí za parlamentní reformu podlehl ještě jednou nenáviděnému povýšenci. O vážném politickém boji nemohlo již být řeči. Zbýval jí pouze boj literární. Ale také v oblasti literatury se staly staré fráze z dob restaurace¹ nemožnými. Aby vzbudila sympatie, musila aristokracie předstírat, že nesleduje vlastní zájmy, nýbrž sestavuje svůj obžalovací spis proti buržoasii jen v zájmu vykořisťované dělnické třídy. Tak si chystala zadostiučnění, že bude moci zpívat na svého nového pána hanlivé písničky a šeptat mu do ucha více méně zlověstná prorocství.

Tak vznikl feudální socialismus — zpola žalozpěv, zpola paskvil, zpola ohlas minulosti, zpola hrozba budoucnosti — který občas zasahoval buržoasii přímo do srdce britkým, duchaplně drásavým úsudkem a vždy působil směšně neprostou neschopností porozumět chodu novodobých dějin.

Aristokraté mávali proletářskou žebračkou mošnou jako praporem, aby za sebou shromáždili lid. Kdykoli je však

¹ Nejde o anglickou restauraci 1660—1689, nýbrž o francouzskou restauraci 1814—1830. (Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)

následoval, spatřil na jejich zadku staré feudální erby a rozutekl se s hlasitým a neuctivým chechtotem.

Tuto komedii provozovala část francouzských legitimistů a „Mladá Anglie“.¹

Dokazují-li feudálové, že jejich způsob vykořisťování byl jiný než vykořisťování buržoasní, pak jen zapomínají, že vykořisťovali za okolností a podmínek zcela jiných a nyní přežitých. Dokazují-li, že za jejich panství moderní proletariát neexistoval, zapomínají, že právě moderní buržoasie byla nutným plodem jejich společenského řádu.

Ostatně skrývají reakční ráz své kritiky tak málo, že hlavní jejich obžaloba proti buržoasii tkví právě v tvrzení, že se za její vlády rozvíjí třída, jež vyhodí do povětří všechn starý společenský řád.

Vyčítají buržoasii mnohem více to, že plodí revoluční proletariát, než že plodí proletariát vůbec.

V politické praxi se proto účastní všech násilných opatření proti dělnické třídě a ve všedním životě přes všechny své nabubřelé fráze nezapomínají sklízet zlatá jablka² a čachrování s ovčí vlnou, cukrovkou a kořalkou je pro ně víc než věrnost, láska a čest.³

¹ Legitimisté — strana pozemkové šlechty, přívrženců restaurace dynastie Bourbonů. „Mladá Anglie“ — skupina anglických aristokratů, politických činitelů a literátů, jež vystoupila na veřejnost kolem roku 1842 a přimkla se ke konservativní straně. Jejimi významnými představiteli byli Disraeli, Thomas Carlyle a j. (Pozn. red.)

² V anglickém vydání z roku 1888 je po slovech „zlatá jablka“ připojeno: „padající se stromu průmyslu“. (Pozn. red.)

³ To se týká hlavně Německa, kde pozemková aristokracie a junkeři obdělávají velkou část svých pozemků na vlastní účet s pomocí správců a kromě toho jsou majiteli velkých cukrovarů a lihovarů. Bohatší angličtí aristokraté ještě tak hluboko neklesli, ale i oni vědí, že pokles renty je možno si vynahradiť tím, že postoupí své jméno zakladatelům více méně pochybných akciových společností. (Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)

Jako šel páter vždy ruku v ruce s feudálem, jde i páterský socialismus ruku v ruce s feudálním.

Není nic lehčího, než dát křesťanskému asketismu socialistický nátěr. Což nehorlilo křesťanství také proti soukromému vlastnictví, proti manželství, proti státu? Což nehlásalo místo toho dobročinnost a žebrotu, celibát a umrtvování těla, klášterní život a kostel? Křesťanský socialismus je jenom svěcenou vodou, kterou páter kropí vztek aristokrata.

b) Maloměšťácký socialismus

Feudální aristokracie není jedinou třídou, kterou svrhla buržoasie a jejíž životní podmínky v novodobé buržoasní společnosti zakrňovaly a odumíraly. Středověký měšťanský stav a drobný malorolnický stav byly předchůdci moderní buržoasie. V zemích průmyslově a obchodně méně vyvinutých dosud živoří tato třída vedle vzrůstající se buržoasie.

V zemích, v nichž se vyvinula moderní civilisace, vytvořila se — a jako doplňující část buržoasní společnosti stále znovu se tvoří — nová maloburžoasie, jež kolísá mezi proletariátem a buržoasií. Její příslušníci však konkurence neustále sráží do řad proletariátu a oni už začínají vidět, jak se s vývojem velkého průmyslu přibližuje okamžik, kdy úplně zmizí jako samostatná část novodobé společnosti a budou nahrazeni v obchodu, průmyslu i v zemědělství dozorcí a námezdními zaměstnanci.

V zemích, jako je Francie, kde rolnictvo tvoří značně přes polovinu obyvatelstva, bylo přirozené, že se objevili spisovatelé, kteří se zastávali proletariátu proti buržoasii, používali při své kritice buržoasního režimu měřítko maloměšťáckého a malorolnického a hájili dělníky se stanoviska maloměšťáctva. Tak vznikl maloměšťácký socialismus. Sis-

mondi je hlavou této literatury nejen ve Francii, nýbrž i v Anglii.

Tento socialismus neobyčejně ostrovtipně rozpitval rozpory v novodobých výrobních vztazích. Odhalil jejich licoměrné zkrášlování ekonomy. Nezvratně dokázal zhoubné účinky strojové výroby a dělby práce, koncentraci kapitálu a pozemkové držby, nadvýrobu, krise, nutný zánik drobných měšťanů a rolníků, bídu proletariátu, anarchii výroby, křiklavý nepoměr v rozdělení bohatství, vzájemnou vyhlazovací průmyslovou válku mezi národy, rozklad starých mravů, starých rodinných vztahů a starých národností.

Avšak co do svého pozitivního obsahu chce tento socialismus buď obnovit staré výrobní a směnné prostředky a s nimi staré vlastnické vztahy a starou společnost, anebo chce moderní výrobní a směnné prostředky znovu násilně vtěsnat do rámce starých vlastnických vztahů, které jimi byly rozbity a musely být rozbity. V obou případech je reakční a utopický zároveň.

Cechovní organizace průmyslu a patriarchální hospodářství na venkově, toť jeho poslední moudrost.

V svém dalším vývoji upadl tento směr do zbabělé kocoviny.¹

c) Německý aneb „pravý“ socialismus

Socialistická a komunistická literatura francouzská, která vznikla pod jařmem panující buržoasie a je literárním výrazem boje proti tomuto panství, byla přenesena do Ně-

¹ V anglickém vydání z roku 1888 místo této věty: „Nakonec však, když tváří v tvář nezvratným historickým faktům vyprchalo všechno opojení sebeklamu, zvrhla se tato forma socialismu v ubohou kocovinu.“ (Pozn. red.)

mecka v době, kdy tam buržoasie právě zahájila svůj boj proti feudálnímu absolutismu.

Němečtí filosofové, polofilosofové a estéti sáhli chtivě po této literatuře a zapomněli jen, že se s těmito spisy z Francie do Německa nepřestěhovaly také francouzské životní poměry. V německých poměrech pozbyla francouzská literatura všeho bezprostředního praktického významu a nabyla ryze literární tvárnosti. Ukázala se nutně neplodným přemítáním o pravé společnosti,¹ o uskutečnění lidské podstaty. Tak požadavky první francouzské revoluce měly pro německé filosofy XVIII. století smysl jen jako požadavky „praktického rozumu“ vůbec a projevy vůle revoluční francouzské buržoasie měly v jejich očích význam zákonů čisté vůle, vůle, jaká má být, pravé lidské vůle.

Celá práce německých literátů záležela výhradně v tom, že se snažili nové francouzské ideje uvést v soulad se svým starým filosofickým svědomím, anebo spíše osvojit si francouzské ideje se svého filosofického stanoviska.

Toto osvojení se dělo stejným způsobem, jakým si vůbec osvojujeme cizí řeč, totiž překladem.

Je známo, že v rukopisech, kde byla zaznamenána klasická díla starých pohanských dob, nadepisovali mniši nad text své nejapné životopisy katolických svatých. Němečtí literáti naložili s bohaprázdnou francouzskou literaturou právě opačně. Vepsali pod francouzský originál své filosofické nesmysly. Na příklad pod francouzskou kritiku peněžních vztahů vepsali „odcizení lidské podstaty“, pod francouzskou kritiku buržoasního státu „zrušení vlády abstraktně všeobecného“ atd.

Podsouvání těchto svých filosofických slovních obrátů pod francouzské úvahy překřtili na „filosofii činů“, „pravý

¹ V pozdějších vydáních, počínaje německým vydáním z roku 1872 jsou slova „o pravé společnosti“ vypuštěna. (Pozn. red.)

socialismus“, „německou vědu socialismu“, „filosofické zdůvodnění socialismu“ atd.

Francouzská socialisticko-komunistická literatura byla takto doslova vykleštěna. A poněvadž v rukou Němců přestala vyjadřovat boj jedné třídy proti druhé, byl Němec přesvědčen, že překonal „francouzskou jednostrannost“, že místo skutečných potřeb hájí potřeby pravdy a místo zájmů proletariátu zájmy lidské bytosti, člověka vůbec, člověka, jenž nepatří k žádné třídě, který vůbec neexistuje ve skutečnosti, nýbrž jen v oblačných výšinách filosofické fantasmie.

Tento německý socialismus, který bral svá nemotorná školácká cvičení tak vážně a slavnostně a který je tak jarmarečně vytruboval, pozbyval však postupně své pedantské nevinnosti.

Boj německé, zejména pruské buržoasie proti feudálům a absolutistickému království, slovem liberální hnutí, se stával stále vážnějším.

„Pravému“ socialismu se tak naskytlá vítaná příležitost postavit proti politickému hnutí socialistické požadavky, stíhat tradičními kletbami liberalismus, zastupitelský stát, buržoasní konkurenci, buržoasní tiskovou svobodu, buržoasní právo, buržoasní svobodu a rovnost a kázat lidové mase, že v tomto buržoasním hnutí nemůže nic získat, nýbrž naopak všechno ztratit. Německý socialismus v pravý čas zapomněl, že francouzská kritika, jejíž byl ubohou ozvěnou, předpokládala moderní buržoasní společnost s příslušnými materiálními životními podmínkami a s přiměřenou politickou ústavou, tedy vesměs předpoklady, o jejichž vybojování v Německu teprve šlo.

Sloužil německým absolutistickým vládám s jejich suitou páterů, kantorů, krautjunckerů a byrokratů za vítaného hastruše proti buržoasii deroucí se hrozivě nahoru.

Byl pocukrovaným doplňkem k hořkým ranám karabá-

čem a kulkám z karabiny, jimiž tyto vlády krotily povstání německých dělníků.

Jestliže se „pravý“ socialismus takto stal v rukou vlád zbraní proti německé buržoasii, pak také bezprostředně zastupoval reakční zájmy, zájmy německého měšťanstva.¹ Skutečnou společenskou základnu existujícího pořádku v Německu tvoří maloměšťáctvo, jež se dochovalo ze XVI. století a od těch dob se stále znovu vynořuje v různých formách.

Jeho zachování znamená zachování dosavadního pořádku v Německu. Od průmyslového a politického panství buržoasie očekává se strachem svůj jistý zánik, na jedné straně v důsledku koncentrace kapitálu, na druhé straně v důsledku růstu revolučního proletariátu. Zdálo se mu, že „pravý“ socialismus zabíjí dvě mouchy jednou ranou. Šířil se jako epidemie.

Háv, setkaný ze spekulativních pavučin, vyšitý estétskými květy krasořečnictví, prosáklý vláhou nývého rozkochání, tento mystický háv, do něhož němečtí socialisté halili svých několik kožených „věčných pravd“, zvyšoval jen odbyt jejich zboží u tohoto obecenstva.

Německý socialismus sám stále jasněji spatřoval své poslání v tom, být nadutým představitelem tohoto šosáctva.

Prohlásil německý národ za vzorný národ a německého šosáka za vzor člověka. Dával každé jeho ničemnosti skrytý vyšší socialistický smysl, v němž sejevila pravým opakem. Byl důsledný až do konce tím, že vystupoval přímo proti „hrubě destruktivnímu“ směru komunismu a vyhlásil svou

¹ V anglickém vydání z roku 1888 se v oddílu o „pravém“ socialismu používá místo výrazů: „německé měšťanstvo“, „němečtí měšťané“ (Pfählbürger) výrazů „němečtí šosáci“, „němečtí maloměšťáčtí šosáci“ (Spiessbürger). (Pozn. red.)

neustrannou povznesenost nad jakýkoli třídní boj. Až na velmi malé výjimky patří vše, co obíhá v Německu pod jménem socialistických a komunistických spisů, k této špinavé, rozvracející literatuře.¹

2. *Konservativní aneb buržoasní socialismus*

Jistá část buržoasie by ráda odpomohla sociálním neduhům, aby zajistila trvání buržoasní společnosti.

Sem patří ekonomové, filantropové, humanitáři, oprávcí pečující o blaho pracujících tříd, organizátoři dobročinnosti, členové spolků proti týrání zvířat, zakladatelé abstinentských spolků, pokoutní reformátoři nejrozmanitějšího druhu. Tento buržoasní socialismus byl vypracován dokonce v celé systémy.

Jako příklad uvádíme Proudhonovu „Filosofii bídy“.

Socialističtí měšťáci chtějí podmínky existence novodobé společnosti, ale bez bojů a nebezpečství, které z nich nezbytně vyplývají. Přejí si existující společnost, ale bez živlů, které ji revolucionují a rozkládají. Chtějí mít buržoasii bez proletariátu. Buržoasii se zdá svět, v němž panuje, pochopitelně nejlepší ze všech světů. Buržoasní socialismus zpracovává tuto útěšnou představu ve více méně ucelený systém. Když se obrací k proletariátu s výzvou, aby uskutečnil její systém a vtáhl do nového Jerusalema, pak v podstatě jen žádá, aby proletariát zůstal v nynější společnosti, avšak odložil své nenávistné představy o ní.

Druhá, méně systematická, avšak praktičtější forma to-

¹ Revoluční bouře roku 1848 smetla celý tento prašivý směr a vzala jeho nositelům chuť ještě dále se plést do socialismu. Hlavním představitelem a klasickým typem tohoto směru je pan Karel Grün. (Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.)

hoto socialismu se snažila dělnická třída zošklivit každé revoluční hnutí, dokazujíc, že jí nemůže prospět ta nebo ona politická změna, nýbrž pouze změna materiálních životních poměrů, ekonomických poměrů. Ale změnou materiálních životních poměrů nemíni tento socialismus nikterak odstranění buržoasních výrobních vztahů, které je uskutečnitel.é pouze revoluční cestou, nýbrž administrativní reformy, které by byly provedeny na podkladě těchto výrobních vztahů, a tudíž by nic neměnily na poměru mezi kapitálem a námezdní prací, nýbrž by v nejlepším případě zmenšovaly náklady buržoasie na její panování a zjedno- dušovaly by její státní hospodářství.

Pravého svého výrazu nabývá buržoasní socialismus teprve tehdy, když se stává pouhou řečnickou ozdobou.

Svobodný obchod! v zájmu dělnické třídy; ochranná cla! v zájmu dělnické třídy; věznice se samovazbou! v zájmu dělnické třídy: to je poslední, jediné vážně míněné slovo buržoasního socialismu.

Socialismus buržoasie tkví právě v tvrzení, že měšťáci jsou měšťáky — v zájmu dělnické třídy.

3. Kriticko-utopický socialismus a komunismus

Nemluvíme zde o literatuře, která ve všech velkých novodobých revolucích tlumočila požadavky proletariátu (spisy Babeufovy atd.).

První pokusy proletariátu přímo prosadit své vlastní třídní zájmy v dobách všeobecného rozjitření, v období svržení feudální společnosti, nezbytně ztroskotaly jak pro nevyspělost proletariátu samého, tak pro nedostatek materiálních podmínek jeho osvobození, které jsou teprve výtvorem buržoasní epochy. Revoluční literatura, která provázela tato první hnutí proletariátu, je svým obsahem nutně reakční. Hlásá všeobecný asketismus a hrubé rovnostářství.

Skutečně socialistické a komunistické systémy, systém Saint-Simonův, Fourierův, Owenův atd., se objevují v prvním, nevyvinutém období boje mezi proletariátem a buržoasií, které jsme vylíčili výše (viz „Buržoasie a proletariát“).

Vynálezci těchto systémů vidí sice protiklad tříd, jakož i působení rozkladných živlů uvnitř panující společnosti samé. Nevidí však u proletariátu samostatnou dějinnou iniciativu, nevidí žádné jemu vlastní politické hnutí.

Poněvadž vývoj třídního protikladu jde ruku v ruce s vývojem průmyslu, nemohou tito lidé ani najít materiální podmínky osvobození proletariátu a hledají takovou sociální vědu a sociální zákony, které by tyto podmínky vytvořily.

Místo společenské činnosti má nastoupit jejich osobní vynalézání, místo dějinných podmínek osvobození podmínky vysněné, místo pohnutého organisování proletariátu ve třídu organisace společnosti podle jejich receptu. Budoucí dějiny celého světa se pro ně redukují na propagaci a praktické uskutečňování jejich společenských plánů.

Jsou si ovšem vědomi, že v těchto svých plánech hájí hlavně zájmy pracující třídy jako třídy nejvíce trpící. Proletariát pro ně existuje jen jako třída nejvíce trpící.

Ale nevyvinutá forma třídního boje, jakož i jejich vlastní životní postavení způsobuje, že se domnívají být vysoko povzneseni nad tento třídní protiklad. Chtějí zlepšit životní postavení všech členů společnosti, i těch, kteří žijí v nejlepších podmínkách. Apelují proto ustavičně na celou společnost bez rozdílu, ba především na panující třídu. Podle jejich mínění stačí jen pochopit jejich systém, aby byl uznán za nejlepší možný plán nejlepší možné společnosti.

Zavrhují proto jakoukoli politickou, a zejména jakoukoli revoluční akci, chtějí svého cíle dosáhnout pokojnou cestou a pokoušejí se drobnými, samozřejmě selhávajícími pokusy

a silou příkladu proklestít cestu novému společenskému evangeliu.

Toto fantastické líčení budoucí společnosti vzniká v době, kdy je proletariát ještě velmi nevyspělý a sám si tedy ještě představuje svoje postavení velmi fantasticky, vzniká z jeho první mocné touhy — plné předtuch — po všeobecném přetvoření společnosti.

Ale socialistické a komunistické spisy obsahují i kritické prvky. Útočí na všechny základy existující společnosti. Dodaly proto velice cenný materiál k uvědomování dělníků. Jejich postuláty týkající se budoucí společnosti, na příklad zrušení protikladu mezi městem a venkovem, zrušení rodiny, soukromého nabývání statků a námezdní práce, hlásání společenské harmonie, přeměna státu v pouhé řízení výroby — všechny tyto postuláty vyjadřují jen nutnost odstranění třídního protikladu, který se teprve počíná vyvíjet a je jim znám jenom ve své počáteční beztvárné neurčitosti. Tyto postuláty mají proto ještě čistě utopický ráz.

Význam kriticko-utopického socialismu a komunismu je v nepřímém poměru k dějinnému vývoji. Tou měrou, jak se rozvíjí a utváří třídní boj, pozbývá toto blouznivé povznášení se nad něj, toto blouznivé potírání třídního boje jakékoli praktické ceny a jakékoli theoretické oprávněnosti. A proto, jestliže byli původci těchto systémů v mnoha směrech revoluční, tvoří jejich žáci vždy reakční sekty. Bez ohledu na další dějinný vývoj proletariátu tvrdošijně lpí na starých názorech mistrů. Snaží se proto důsledně znovu otupit třídní boj a smířit protiklady. Stále ještě sní o uskutečnění svých společenských utopií na zkoušku, o zakládání jednotlivých falanster, o zřizování domácích kolonií (home-colonies), o zřízení malé Ikarie¹ — kapesního vydání nového

¹ Falansterami se nazývaly socialistické kolonie, které plánoval Fourier; Ikarii nazýval Cabet svou utopickou zemí a později svou

Jerusalema — a aby mohli vybudovat všechny tyto vzdušné zámky, jsou nuceni dovolávat se lidumilnosti buržoasních srdcí a měšců. Ponenáhu sestupují do kategorie svrchu vyličených reakčních a konservativních socialistů a odlišují se od nich jen systematictějším pedantstvím, fanatickou pověřivou vírou v zázračné účinky své sociální vědy.

Proto vystupují rozhořčeně proti jakémukoli politickému hnutí dělníků, které podle jejich mínění může vyvěrat jedině ze slepé nevíry v nové evangelium.

Owenovci v Anglii vystupují proti chartistům, fourierovci ve Francii proti reformistům.¹

IV

STANOVISKO KOMUNISTŮ K RŮZNÝM OPOSIČNÍM STRANÁM

Po tom, co bylo řečeno v II. oddílu, je jasný poměr komunistů k ustaveným již dělnickým stranám, tedy jejich poměr k chartistům v Anglii a ke stoupencům agrární reformy v Severní Americe.

Komunisté bojují za dosažení bezprostředních cílů a zájmů dělnické třídy, avšak v přítomnosti představují zároveň budoucnost hnutí. Ve Francii se v boji proti konservativní a radikální buržoasii spojují se stranou socialis-

komunistickou kolonií v Americe. (Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)

Home-colonies (koloniemi v tuzemsku) nazývá Owen své vzorné komunistické společnosti. Falanstery byl název společenských paláců, plánovaných Fourierem. Ikarie bylo jméno utopické fantastické země, jejíž komunistická zařízení vylíčil Cabet. (Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.)

¹ Jde o přívržence listu „La Réforme“, který vycházel v Paříži od roku 1843 do roku 1850. (Pozn. red.)

ticko-demokratickou¹, aniž se tím vzdávají práva chovat se kriticky k frázím a ilusím, vyvěrajícím z revoluční tradice.

Ve Švýcarsku podporují radikály, nezapomínajíce, že tato strana se skládá z protichůdných živlů, zčásti z demokratických socialistů ve francouzském smyslu, zčásti z radikálních měšťáků.

Mezi Poláky podporují komunisté stranu, která činí agrární revoluci podmínkou národního osvobození, tutéž stranu, která vyvolala krakovské povstání roku 1846.

V Německu, pokud buržoasie vystupuje revolučně, bojuje komunistická strana společně s ní proti absolutní monarchii, feudálnímu pozemkovému vlastnictví a reakčnímu maloměšťáctví.

Komunistická strana však nepřestává ani na okamžik pěstovat mezi dělníky co nejjasnější vědomí nepřátelského protikladu mezi buržoasií a proletariátem, aby němečtí dělníci mohli okamžitě využít společenských a politických podmínek, které musí s sebou přinést panství buržoasie, jako zbraní proti ní samé, aby okamžitě po svržení reakčních tříd v Německu byl zahájen boj proti buržoasii samé.

K Německu obracejí komunisté svou hlavní pozornost, poněvadž Německo stojí na prahu buržoasní revoluce a provede tento převrat za pokročilejších podmínek evropské civilisace vůbec a s mnohem vyspělejším proletariátem, než tomu bylo v Anglii v XVII. a ve Francii v XVIII. století.

¹ Tato strana byla tehdy zastoupena v parlamentě Ledru-Rollinem, v literatuře Louis Blancem, v denním tisku listem „La Réforme“. Název sociální demokracie znamenal, že tato část demokratické nebo republikánské strany, stejně jako původci tohoto názvu, byli více méně zabarveni socialisticky. — (Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.)

Stranu, která se tehdy ve Francii nazývala socialisticko-demokratickou, zastupoval v politickém životě Ledru-Rollin a v literatuře Louis Blanc; lišila se tedy jako den a noc od dnešní německé sociální demokracie. (Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.)

Německá buržoasní revoluce může být tedy jen bezprostřední předehrou revoluce proletářské.

Zkrátka, komunisté všude podporují každé revoluční hnutí proti dosavadním společenským a politickým poměrům.

Ve všech těchto hnutích vyzdvihují otázku vlastnictví jako základní otázku hnutí, bez ohledu na to, zda již nabyla formy více nebo méně vyvinuté.

Komunisté posléze usilují všude o spojení a dorozumění demokratických stran všech zemí.

Komunisté pokládají za nedůstojné, aby tajili své názory a úmysly. Prohlašují otevřeně, že jejich cílů lze dosáhnout jen násilným svržením celého dosavadního společenského řádu. Necht se panující třídy třesou před komunistickou revolucí! Proletáři nemají v ní co ztratit, leda své okovy. Dobýt mohou celého světa.

PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!

Napsali K. Marx a B. Engels v prosinci 1847 — v lednu 1848. Po prvé vyšlo v únoru 1848 v Londýně. Tištěno podle německého vydání z roku 1848. Překlad z němčiny.